

Nr 152.

Av herr **Hallén m. fl.**, om revision av ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter.

Den ansvarighetslag för statsrådets ledamöter, som nu gäller, antogs år 1810 och har sedan dess endast ändrats en gång, nämligen år 1921, då en mindre omformulering av lagens § 1 företogs i samband med dödsstraffets avskaffande under fredstid. Frågan om en revision av ansvarighetslagen har emellertid flera gånger behandlats av riksdagen.

Lagutskottet vid 1840—41 års riksdag framlade sålunda med anledning av väckta motioner ett förslag med omfattande ändringar i ansvarighetslagen, berörande ett flertal av dess paragrafer (utl. nr 127, 179, 184). Av särskild betydelse var ett tillägg till § 5 vilket, i överensstämmelse med ordalagen i RF § 106, klargjorde, att statsrådets juridiska ansvarighet omfattade tillstyrkta överträdelser såväl av andra paragrafer i grundlagarna än de i ansvarighetslagen särskilt uppräknade som av allmänna lagens bestämmelser. På grund av motstånd från de båda högre stånden uteslöts detta tillägg ur det av riksdagen slutligen antagna förslaget om ändring av ansvarighetslagen (riksdagens skrivelse nr 352). Trots tillstyrkan från högsta domstolen och statsrådet erhöll detta förslag icke Konungens sanktion (protokoll över justitiedepartementens ärenden den 8 juni 1841). Med anledning av en motion återkom lagutskottet (utl. nr 18, 86) vid 1844—45 års riksdag med en hemställan om ändringar i ansvarighetslagen, bl. a. innefattande det förut berörda tillägget till § 5. Utskottets hemställan bifölls av borgar- och bondestånden men förkastades helt av adels- och prästestånden, varigenom förslaget förföll.

I motion till 1875 års riksdag begärdes, med särskild hänvisning till den nyantagna strafflagen, att en allmän översyn av ansvarighetslagen skulle företagas i syfte att bringa denna i överensstämmelse med gällande grundlagar och allmän lag. Den begärda granskningen verkställdes av lagutskottet (utl. nr 24), som föreslog ett flertal formella omredigeringar i ansvarighetslagen. Utskottsförslaget godkändes i huvudsak av första men avslogs av andra kammaren. I reservation till utskottsutlåtandet hade förordats, att man antingen skulle avskaffa den särskilda ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter och i stället tillämpa strafflagens allmänna bestämmelser om ämbetsbrott eller att man skulle företaga en genomgripande saklig omarbetning av ansvarighetslagens bestämmelser.

Vid 1888 års riksdag väcktes slutligen motion om ändring i ansvarighetslagen § 11, rörande preskriptionstiden, med hänsyn till de förhållanden som kunde uppkomma vid upplösning av pågående riksdag. I sitt av riksdagen godkända avstyrkande utlåtande (nr 19) framhöll lagutskottet, dels att med den tolkning konstitutionsutskottet givit nämnda bestämmelse en ändring ej vore oundgängligen påkallad, dels att en ändring i denna paragraf icke borde vidtagas annorledes än i samband med en revision av lagen i dess helhet; en sådan revision hade redan 1875 erkänts vara av behovet påkallad.

Om sålunda ansvarighetslagen redan under 1800-talet ansågs vara föråldrad, gäller detta nu i än högre grad. Förhållandet kan belysas genom följande utdrag ur en promemoria angående eventuella ändringar i ansvarighetslagen, upprättad inom justitiedepartementet den 19/4 1949:

1 §. Brottsbeskrivningen skiljer sig från 8:1 och 9:1 SL; jämför 8:1 och 9:9.

»den ämbetsman som i kommandomål Konungen råd giver» syftar på förhållandena före år 1840, då särskild föredragande i kommandomål kunde finnas.

»Såsom rikets förrädare», »såsom förräderi» torde numera böra betecknas som uppror, ev. högförräderi.

2 §. Ovärdighetspåföljd finnes ej längre i SL.

Före 1894 kungjordes riksdagskallelse i huvudstadens kyrkor; numera i Post- och Inrikes tidningar.

Stora och lilla kreditiven i 63 § RF ha ersatts av beredskapsstat.

»Lagtima» riksdag avskaffat.

5 §. Första stycket: flera formella jämkningar nödvändiga.

Andra stycket: hänvisningen till 1 kap. 12 § rättegångsbalken numera oriktig.

6 §. Jämför Malmgrens anmärkning, särskilt påpekande att flera viktiga paragrafer i RF sakna motsvarande straffbud i ansvarighetslagen, t. ex. 36, 87 och 88 §§.

7 §. Detta stadgande torde efter ändring i 11 § RF år 1909 sakna betydelse.

8 §. Ändringar erfordras i anslutning till de ändrade reglerna om expediering år 1949. Tvivelaktigt om den speciella obehörighetspåföljden bör bibehållas. Hänvisningen till rättegångsbalken oriktig.

Vad andra stycket innehåller om föredragande är icke längre tillämpligt.

9 §. Detta stadgande saknar numera tillämpning.

10 §. Stadgandet överensstämmer icke med nu gällande regler i SL. Se 25:6 och SOU 1944:69 s. 59.

Dessutom må här erinras om följande.

I § 106 regeringsformen föreskrives: »Finner utskottet av dessa protokoll, att någon statsrådets ledamot, eller någon för tillfället förordnad föredragande, uppenbarligen handlat emot rikets grundlag eller allmän lag, — — — då skall konstitutionsutskottet ställa en sådan under tilltal av

justitieombudsmannen inför riksrätten — — —». Malmgren framhåller i sin grundlagskommentar, att meningen med detta stadgande är, att åtal inför riksrätt skall anställas, så snart konstitutionsutskottet ansett sig kunna konstatera ämbetsbrott av i denna paragraf angiven beskaffenhet. Emellertid, fortsätter Malmgren, »förlamas detta stadgande i väsentlig mån därigenom att långt ifrån alla lagstridiga handlingar från statsrådets sida belagts med straff i ansvarighetslagen och detta fullt medvetet. Konstitutionsutskottet måste ju finna det ändamålslost att anställa åtal i sådana fall, då utskottet på förhand vet, att riksrätten kommer att frikänna».

Vidare heter det i ansvarighetslagens § 6: »Uraktlåter statsråds ledamot eller konungens rådgivare i kommandomål, att de övriga dem i grundlagen uttryckligen föreskrivne, men i denna ansvarighetslag icke särskilt uppräknade plikter och föreskrifter, iakttaga och fullgöra, ankomme det på riksens ständer, att hos konungen göra sådan anmälan, vartill 107 § av regeringsformen dem berättigar, med iakttagande av de villkor samma § i dess senare mom. stadgar.» Malmgren ger härtill följande kommentar:

»Enligt RF § 106 sista p. skall frågan, huruvida statsrådsledamot vid utövningen av sitt ämbete begått något straffbart, bedömas efter AnsvL ('den särskilda författning, som till bestämmande av sådant ansvar — — — fastställd varder'). Allmänna lagens stadganden om straff för ämbetsbrott komma till användning endast om AnsvL direkt åberopar dem, såsom förhållandet är t. ex. i § 5 slutet. Har en handling blivit begången, som icke är kriminaliserad i AnsvL, så har riksrätten intet annat att göra än att ogilla åtalet. Så förfor också den sista riksrätten 1854, visserligen med den icke tillfredsställande motiveringen, att åklagaren icke påpekat de lagrum, efter vilka de tilltalade skolat dömas. Den närmast föregående riksrätten, vars dom avkunnades 1842, förklarade sig icke kunna till vidare prövning upptaga JO:s yrkanden om ansvar, då frågan om förment överträdelse av grundlagen icke kunde komma under huvudsaklig prövning hos riksrätten i andra händelser än om, därest överträdelse ägt rum, riksrätten skulle kunnat i enlighet med AnsvL fälla till ansvar, men den paragraf i RF, mot vilken de tilltalade förmentes ha förbrutit sig, icke funnes i AnsvL omnämnd. Se litteratur under RF § 102. — AnsvL § 6 är i själva verket närmast en fingervisning för KU att, när det är fråga om handlingar, som icke äro kriminaliserade i AnsvL, icke anställa åtal inför riksrätt utan i stället göra anmälan enl. RF § 107. Att detta icke står rätt väl tillsammans med den kategoriska föreskriften i RF § 106, att utskottet *skall* åtala, har under sistnämnda paragraf anmärkts. — En överblick över AnsvL visar, att åtskilliga synnerligen viktiga paragrafer i RF icke äro skyddade genom straffbestämmelser, t. ex. §§ 36, 87 och 88.»

Sammanfattningsvis kan sålunda om ansvarighetslagen framhållas, att den blivit i hög grad föråldrad och att dess bestämmelser i många fall icke

längre kunna tillämpas, då anknytningen till regeringsform och strafflag gått förlorad. En allmän revision av ansvarighetslagen är därför av behovet påkallad. Närmare utredning härom torde med hänsyn till ämnets beskaffenhet böra verkställas genom Kungl. Maj:ts försorg. Den nuvarande tidpunkten synes särskilt lämplig härför. Konstitutionsutskottet har nämligen i sitt utlåtande nr 10 vid 1950 års riksdag förklarat sig ha för avsikt att under innevarande valperiod till andra kammaren självt till omprövning upptaga det härmed nära sammanhängande spørsmålet om dechargeförfarandets omläggning och effektivisering; vissa förberedande utredningar i den sist berörda större frågan ha också redan verkställts inom utskottet.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning av frågan om revision av 1810 års lag om ansvarighet för statsrådets ledamöter samt om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 25 januari 1951.

Harald Hallén.

Elis Håstad.

Bertil v. Friesen.
